

В'ячеслав Крижановський
(старший науковий співробітник Науково-дослідного відділу фондів МІДЦ)

АРХЕОЛОГІЧНІ ОБ'ЄКТИ XVI–XVIII СТОЛІТЬ З РОЗКОПОК «ЗАХІДНОГО ПАЛАЦУ» В МІСТІ КИЄВІ

Стаття присвячена археологічним об'єктам XVI–XVIII ст., знайденим під час археологічних досліджень «Західного палацу» князя Володимира та прилеглої до нього території. У ній розкрито основні конструктивні особливості тогочасних будівель, прийоми будівництва та охарактеризовано археологічний матеріал, знайдений у їх заповненні.

Ключові слова: Старокиївська гора, «Західний палац», середньовіччя, об'єкт, будівля, будівництво, архітектура, кераміка.

Статья посвящена археологическим объектам XVI–XVIII вв., найденным во время археологических исследований «Западного дворца» князя Владимира и прилегающей к нему территории. В ней раскрыты основные конструктивные особенности тогдашних зданий, приемы строительства, а также дана характеристика археологического материала, найденного в их заполнении.

Ключевые слова: Старокиевская гора, «Западный дворец», средневековье, объект, здание, строительство, архитектура, керамика.

This paper focuses on archaeological objects XVI–XVIII centuries, Found during archaeological investigations West palace of Prince Vladimir and the surrounding area. It revealed the main design features of contemporary buildings, construction techniques and is filed archaeological material found in filling them.

Keywords: Starokyivska mountain, «West Palace», medieval, object, building, construction, architecture, ceramics.

«Західний палац» був відкритий 1914 року С.П. Вельминим. У 1982, 1987, 1988 роках його розкопки проводив В.О. Харламов. Дослідження «Західного палацу» були продовжені у 2008, 2009, 2012, 2013 роках. Під час проведення досліджень у західній частині палацу було зафіксовано збережений культурний шар XI – середини XIII ст.

При проведенні досліджень відкритих підмуркових ровів їх заповнення являло собою дуже пухку масу, що складалася із цем'яноквого розчину, уламків плінфи різної величини, невеликих шматків каміння, переважно кварциту, граніту, вапняку, пірофіліту, фрагментів давньоруської кераміки, кісток тварин та прошарків землі. На дні підмуркових ровів залишків слідів від дерев'яних лежнів не збереглося, на ньому було зафіксовано тільки залишки від дерев'яних кілків [1, с. 143].

Під час досліджень були відкриті та частково досліджені залишки підмуркового рову південно-західної стіни, а також частина підмуркового рову раніше невідомої західної галереї. На дні рову, ширина якого становила в цьому місці до 1,2–1,3 м, на глибині 2,1 м (від сучасної поверхні) чітко простежувалися сліди від чотирьох повздовжніх лежнів, які мали ширину 0,15–0,3 м і були частково заглиблені в материк. На дні підмуркового рову було зафіксовано сліди від п'яти рядів кілочків, забитих у материк

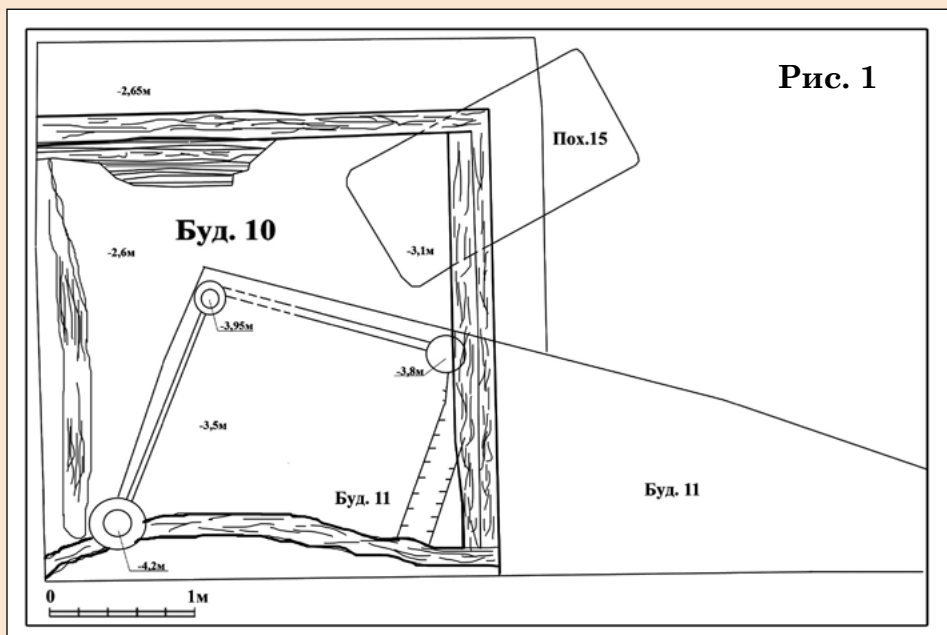
на глибину до 0,4–0,5 м. Більша частина кілочків мала прямокутну форму розміром 4 x 4 см та 4 x 6 см, частина – круглу форму, їхній діаметр становив 0,05–0,06 м. Відстань між кілочками – 0,20–0,25 м.

Було відкрито південний поперечний підмурковий рів між східною та західною частинами палацу. Тут зафіксовано північно-східний кут палацу, частина якого була відкрита 1988 року. Було досліджено частину підмуркового рову, яка мала південно-західний напрямок завдовжки 2,7 м і завширшки 1,2 м та була заглиблена в материк на 0,8 м. Рів був заповнений рештками цем'янкового розчину, уламками плінфи різної величини, невеликими шматками каміння. У продовженні цього рову, як і у рові західної галереї, були відсутні будь-які сліди будівельних матеріалів, аналогічних наведеним вище. Отже, уся західна галерея та майже вся південно-східна стіна палацу мали мури, які не були заповнені залишками від виборок фундаментів. З цього факту можна дійти висновку, що вони не мали цем'янково-кам'яного фундаменту. Це може бути підтверджено тим, що серед знахідок, отриманих при дослідженні більшості зруйнованих частин підмуркових ровів «Західного палацу», були знайдені численні (досить великі) шматки цем'янкового розчину з відбитками дерев'яних конструкцій, плінфи та каміння [2].

Окрім залишків фундаментних ровів, було досліджено досить значну кількість різноманітних археологічних об'єктів XVI–XVIII ст.: житлових та господарчих будівель різноманітного призначення, які містилися поруч із «Західним палацом». Дані археологічні об'єкти були розкопані та досліджені впродовж 2012–2013 років. Серед таких об'єктів слід виділити дві зрубні середньовічні будівлі, представлені нижче.

Будівля 10 була розташована в західній частині дослідженої ділянки. Вона мала зрубну дерев'яну конструкцію розміром 2,8 x 3,1 м, глибиною 2,6 м від рівня сучасної денної поверхні. Вдалося зафіксувати п'ять чітких ярусів колод зрубу, покладених одна на одну – залишків від стін будівлі. Досить цікавою конструктивною особливістю цієї будівлі є те, що спочатку для неї була спеціально вирита яма більших розмірів ($\approx 4 \times 4$ м), у яку згодом поступово – колода за колодою – було опущено і встановлено дерев'яний зруб (рис. 1) Судячи з конструктивних особливостей будівлі 10 та рівня культурного шару, з якого було впу-

щено цей зруб, цю будівлю можна датувати XVI–XVIII ст. У заповненні будівлі було виявлено значну кількість давньоруської кераміки, у тому числі фрагменти вінець, ручок, донець, стінок глиняних посудин (серед яких – декілька полив'яних), фрагменти амфор, стінка глиняної корчаги, що датуються кінцем XI – початком XII ст. (рис. 2). Скляні вироби представ-

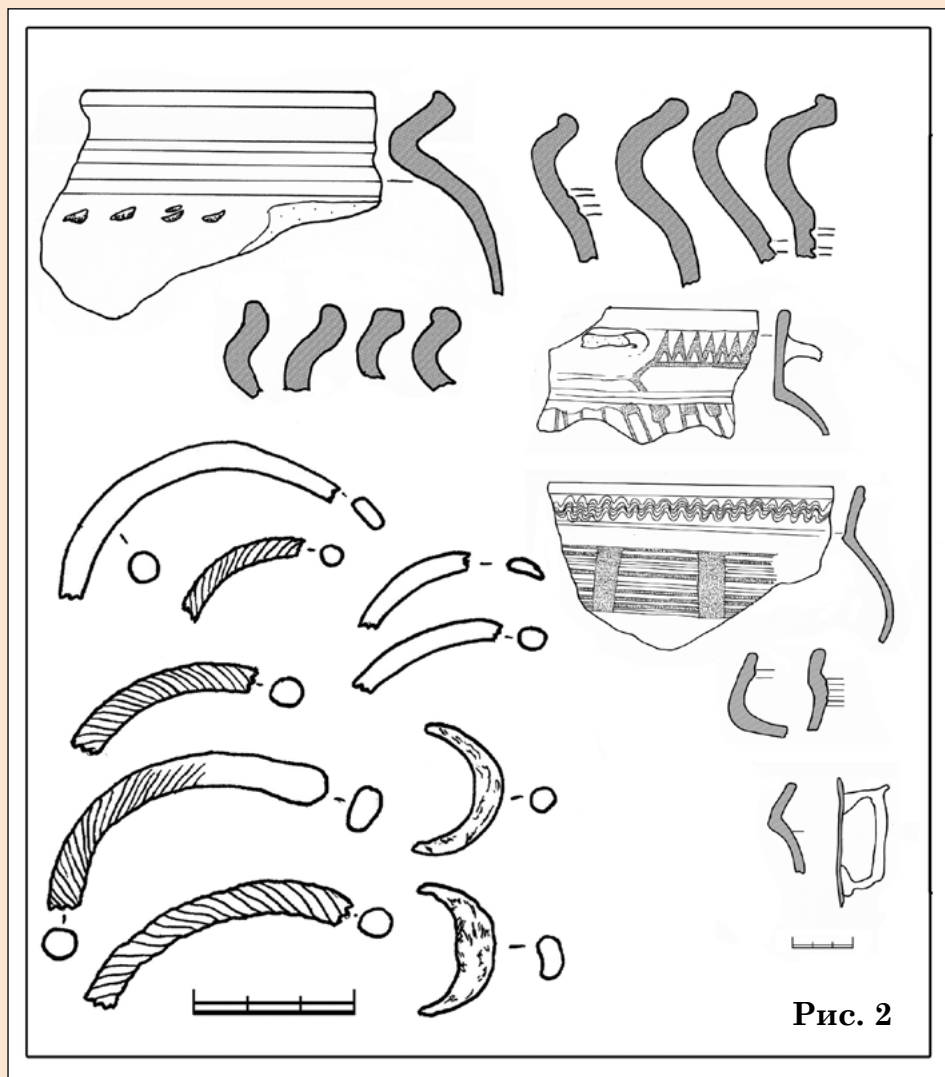

Рис. 2

лені обломками різнокольорових браслетів різного діаметру. Частина знайденої кераміки датується XVI–XVIII ст. Металеві вироби представлені кількома фрагментами залізних пластин, фрагментом залізного ножа, частиною від залізної пряжки, двома фрагментами від залізних підков, трьома залізними заклепками та залізними цвяхами різних розмірів; двома бронзовими лунницями (?), кількома фрагментами бронзових пластин, фрагментами різноманітних дрібних виробів з міді та бронзи, а також шматками металевого та скляного шлаку різних розмірів. Серед інших знахідок під час дослідження цієї будівлі було знайдено фрагмент точильного каменю; шматки пірофіліту

та кварциту; кілька фрагментів давньоруської плінфи та плитки від підлоги; шматки вапнякового розчину; кістки тварин, серед яких – кілька пиляних рогів тощо [3]. Будівля 10 разом із двома обшитими деревом підвалами другої половини XIX ст. згодом були зведені над східною частиною будівлі 11. Зафіксована частина будівлі 11 мала стовпову конструкцію стін розміром 2,4 x 1,8 м; загальна ж її довжина із заходу на схід становила близько 6 м, а глибина зафіксованої частини входу – 3,5 м від рівня сучасної денної поверхні. Найвірогідніше, ця будівля мала господарче призначення. Південна частина її виходить за межі розкопу. Під час дослідження будівлі 11 було знайдено досить велику кількість фрагментів кухонної, столової і тарної кераміки (фрагменти вінець, ручок, донець, стінок різноманітних горщиків, амфор та корчаги), що датуються другою половиною X – початком XI ст.; кілька фрагментів скляних виробів, фрагменти скляних браслетів; бронзову пряжку, фрагменти виробів із бронзи та заліза, залізні цвяхи; фрагменти плінфи, пірофіліту, кварциту й різноманітних сланців, шматки вапнякового розчину; два астрагали, значну кількість кісток тварин, серед яких – два пиляні роги тощо. Судячи з розташування будівлі 11 та знахідок, виявлених у її заповненні, можна припустити, що час побудови цієї будівлі збігається з часом існування «Західного палацу».

Будівля 16 розташовувалася на південь від південно-східного кута «Західного палацу» і являла собою житловий комплекс XVI–XVII ст., до якого входила зрубна будівля з двома зерновими ямами. Ця будівля мала прямокутну форму розміром 3,45 x 3,45 м, орієнтовану по сторонах світу. Стіни мали зрубну конструкцію. Зруб було впущено в котлован розміром 4,8 x 4,8 м. Дно будівлі розташовувалося на глибині 2,3 м від сучасної поверхні та на 0,7 м від рівня материка. У будівлі було зафіксовано сліди відкритого вогнища і дві зернові ями (рис. 3) Вогнище округлої форми діаметром 0,5 м містилося поблизу центра північної стінки на рівні долівки й мало сліди обпалення. На поверхні вогнища зафіксовано залишки вугілля й попелу. Зернова яма № 1 розташовувалася біля східної стіни й мала в розрізі грушоподібну форму. Діаметр горловини – 0,8 м, діаметр у найширшій частині – 2 м, глибина від рівня долівки – 2,4 м. Нижня частина ями виходила за межі будівлі. Вхід в зернову яму 2 був розташований біля західної стіни будівлі. Вона також мала грушоподібну в розрізі форму. Діаметр горловини – 1,2 м, діаметр у найширшій частині – 2,1 м, глибина – 2,55 м від рівня долівки.

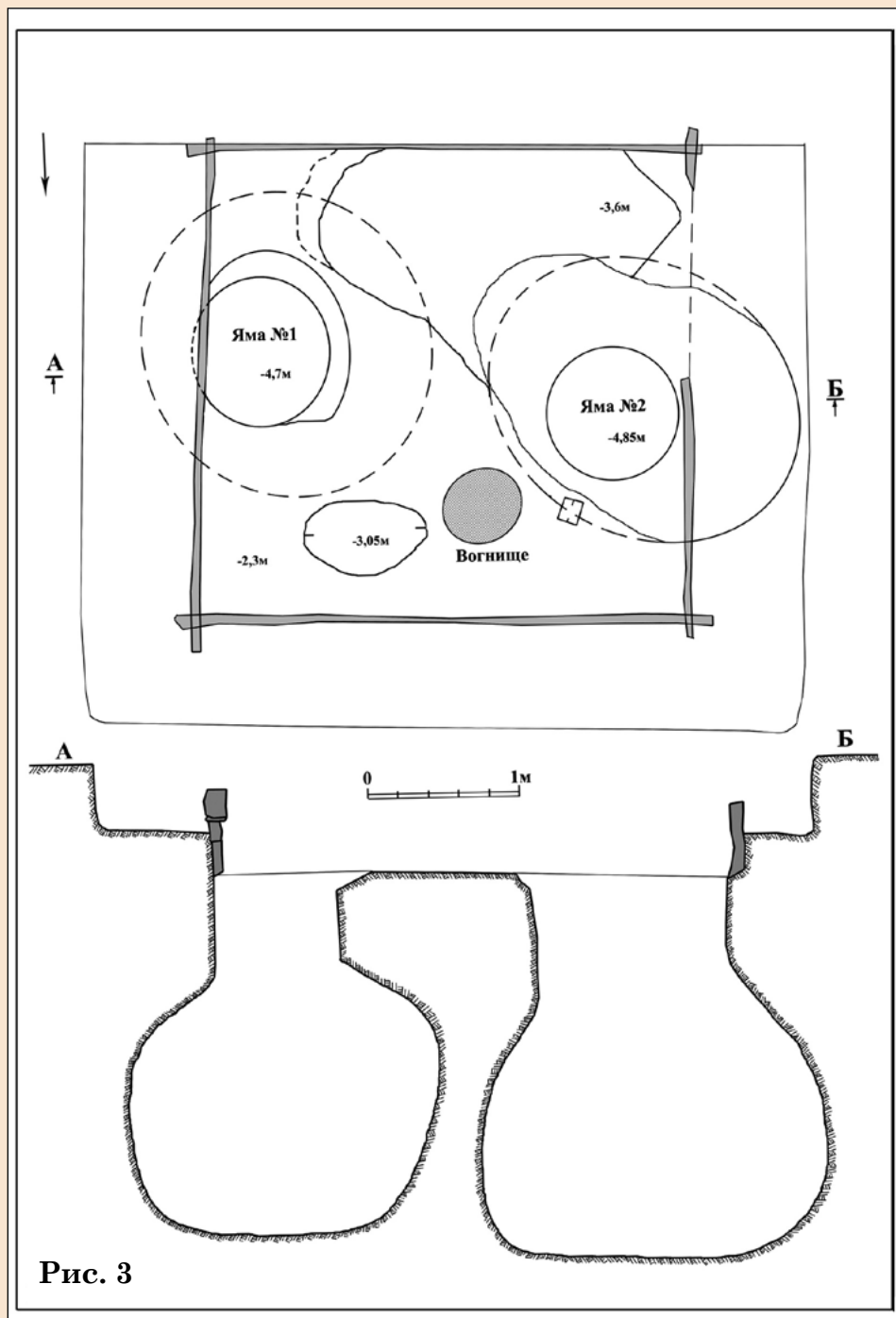

Рис. 3

Заповнення будівлі було змішаним. Траплялися сліди зитлілого дерева, давньоруська й середньовічна цегла, каміння. Знахідки в заповненні належать до двох періодів – це фрагменти давньоруської кераміки та кераміка й речі XVI–XVII ст. Речі XVI–

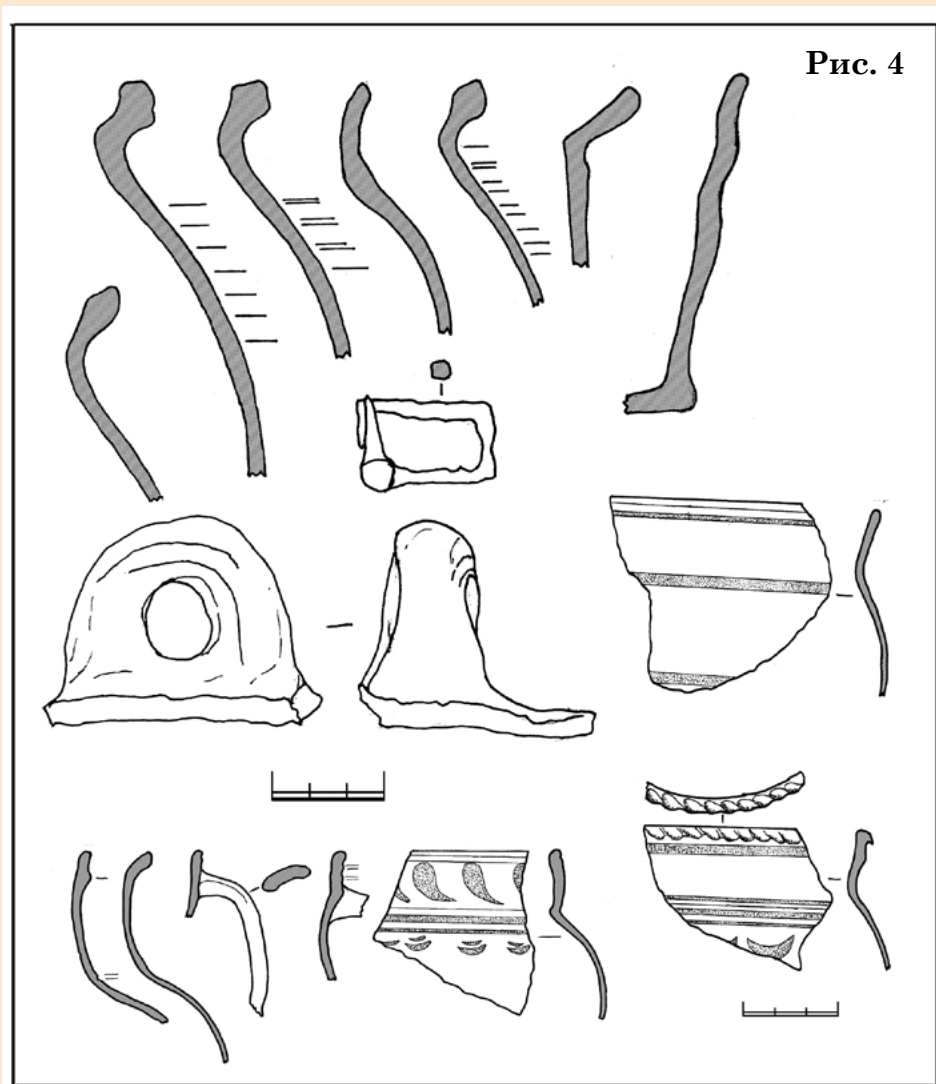

Рис. 4

XVII ст. представлені великою кількістю фрагментів горщиків, глечиків, покришок, кухлів, макітер (рис. 4). Металеві вироби представлені великою кількістю ножів, пряжок, кількома шпорами та ін. У заповненні будівлі було також зафіксовано кілька польсько-литовських монет XVI–XVII ст. [4]

Поруч із будівлею 16 було досліджено залишки льоху цього ж часу. Вхід у льох мав ширину до 1,6 м, глибина, що збереглася, складала до 0,8 м. Стіни льоху були облицьовані вертикально поставленими дошками. На початку входу було зафіксовано дві ями від стовпів, на яких, імовірно, кріпилися двері. Вхід мав нахил і одну сходинку. Сам льох знищено підвалом XIX ст. У запов-

ненні льоху було зафіксовано кераміку давньоруського часу, а також кераміку й залізні речі XVI–XVII ст.

Також, між льохом і будівлею 16 містилася піч для виплавки міді або бронзи. Вона була споруджена з фрагментів давньоруської плінфи та глини. Піч збереглася на висоту 1,2 м, зовнішній діаметр становив 1,2–1,3 м, товщина стінок – 0,4–0,5 м. При розборці печі було виявлено сліди трьох черенів, а на стіни використовували плінфу зі слідами шлаку і бронзи, що може свідчити про їх повторне використання. На дні найнижчого череня було зафіксовано фрагменти кераміки XVI–XVII ст. Біля печі знайдено 4 залізних гарматних ядра діаметром 6,5 см. Біля печі, а також у заповненні будівлі нами була зафіксована значна кількість залишків зразків ливарного виробництва у вигляді мідних кульок діаметром до 0,4–0,5 см. Очевидно, об'єкт 16, залишки льоху та піч являли собою комплекс господарсько-виробничих споруд XVI–XVII ст.

Отже, під час дослідження у 2012–2013 роках території, що примикає до «Західного палацу», було досліджено одну житлову будівлю, одну будівлю господарчого призначення та кілька об'єктів доби середньовіччя, у яких було виявлено значну кількість різноманітних знахідок та кераміки XVI–XVIII ст. Тому їх подальше

дослідження необхідне для глибинного вивчення конструктивних і архітектурних особливостей тогочасних будівель та загального аналізу міської забудови Київського дитинця доби середньовіччя.

Література

1. *Козловський А.О., Ієвлев М.М., Крижановський В.О.* Дослідження у Києві по провулку Десятинному, 3 А/Б, 5 Д // Археологічні дослідження в Україні, 2008. – К., 2008.
2. *Козловський А.О., Ієвлев М.М., Крижановський В.О.* Дослідження Західного палацу у Києві 2008–2013 рр. // Археологічні дослідження в Україні, 2012–2013. – (У друці).
3. *Козловський А.О., Ієвлев М.М., Крижановський В.О.* Археологічні дослідження території на південь від Західного палацу в 2012 р. // Археологічні дослідження в Україні, 2012–2013. – (У друці).
4. *Козловський А.О., Ієвлев М.М., Крижановський В.О.* Дослідження об'єктів XVI–XVII ст. біля Західного палацу в 2013 р. // Археологічні дослідження в Україні, 2012–2013. – (У друці).